

Ананьян Е. Л.,

Слов'янський державний педагогічний університет, м. Слов'янськ

СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МОВНОГО МАТЕРІАЛУ У ПРЕЗЕНТАЦІЇ АВТОРСЬКОЇ ІНТЕНЦІЇ (на прикладі повісті Джерома К. Джерома "Троє в човні, не рахуючи собаки")

У статті розглянуто поняття "авторська інтенція", вивчено проблему формування та передачі авторської ідеї в емотивній прозі. На матеріалі англійського художнього тексту (повість Джерома К. Джерома "Троє в човні, не рахуючи собаки") представлено шляхи презентації авторського замислу з урахуванням певних законів словесно-художньої структуризації тексту. Визначено роль та художню вмотивованість використання такого стилістичного прийому, як іронія, що дозволяє експліціювати авторської точку зору на сторінках "малої" прози Джерома К. Джерома.

Ключові слова: художній текст, авторська інтенція, ідейно-тематична сутність, образ, стилістичний прийом, іронія.

В статье рассмотрено понятие "авторская интенция", изучена проблема формирования и передачи авторской идеи в эмотивной прозе. На материале английского художественного текста (повесть Джерома К. Джерома "Трое в лодке, не считая собаки") представлены пути презентации авторского замысла с учетом определенных законов словесно-художественного структурирования текста. Определена роль и художественная целесообразность использования такого стилистического приема, как ирония, который позволяет эксплицитировать авторскую точку зрения на страницах "малой" прозы Джерома К. Джерома.

Ключевые слова: художественный текст, авторская интенция, идейно-тематическая сущность, образ, стилистический прием, ирония.

In the article the notion "author's intention" is considered, the problem of forming and transferring of the author's idea in the emotive prose is investigated. On the example of English-language fiction (Jerome K. Jerome's novel "Three Men in a Boat") the ways of presenting of the artist's intention (that take into account definite rules of verbal and artistic structuring of the text) are revealed. The role and artistic effect of using such stylistic device as irony is defined. This stylistic device makes the author's intention at the pages of Jerome K. Jerome's "little" prose explicit.

Key words: piece of fiction, author's intention, idea and theme essence, image, stylistic device, irony.

Постановка проблеми. Беззаперечним є факт, що науково-педагогічна діяльність майбутнього спеціаліста-філолога вимагатиме від нього опанування знання основних теоретичних підходів до вивчення художнього тексту, формування вмінь та навичок проведення лінгвістичного аналізу твору, що, у свою чергу, і становить "відправну точку осягнення індивідуального стилю письменника", а також забезпечує розуміння "поетичної ідеї (узагальнюючої емоційно-образної думки) як основи художнього змісту" [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема пошуку та обґрунтування доцільності філологічних підходів до вивчення специфіки художнього твору з урахуванням таких аспектів як зміст та форма в художній творчості, ідейно-тематична основа твору, авторська ідея та об'єктивна ідея твору, структура та художня система, типи організації мови художнього твору, роль письменника у процесі розвитку мовної культури та ін., становить предмет ґрунтовних досліджень таких науковців як І. Арнольд, І. Гальперіна, Л. Єфімова, І. Ковтунової, О. Кубрякової, В. Кухаренко, В. Томашевського, Ю. Тинянова, В. Шаховського.

На думку І. Ієронової, художній текст – це комплексне, своєрідне явище, сутність якого висвітлюється як "певна соціально зумовлена гра, за допомогою якої абстрактний, видуманий світ послідовно трансформується у світ реалістичний і конкретний – світ літературного тексту, що нам пропонується. Як написаний твір, текст складає діалектичну єдність двох структур – суб'єктивної та об'єктивної (термін досить умовний), під суб'єктивною структурою розуміється авторська інтенція (інтенціональна установка) і способи її реалізації в літературному тексті. Під об'єктивною структурою – зовнішній світ, з якого автор шляхом селекції відбирає необхідні йому елементи, часто комбінуючи їх по-новому та видозмінюючи. Таким чином, "сконструйований" світ – світ художнього твору – отримує статус одного з можливих світів" [2]. Ми звернулися до цієї розгорнутої цитати з метою підкреслити домінуюче значення опанування студентом-філологом знань, що є необхідними під час роботи з текстом художньої мови (художнім твором), характерною рисою якого є діалектична єдність і цілісність форми та змісту. Саме під час лінгвістичного аналізу художнього тексту майбутній фахівець учиться вилучати всі види інформації, закладені у творі, розвиває вміння правильно оцінювати та інтерпретувати твір, осягає художнє слово автора, залучається до "техніки" його індивідуального стилю.

Мета статті. Звертаючись до аналізу англійської емотивної прози, дослідити особливості використання автором мовного матеріалу, спрямованого на презентацію його авторського замислу, шляхів його втілення.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукової літератури виявив певні підходи щодо визначення такого поняття, як "інтенція". Зазначимо, що слово "інтенція" походить від латинського "intentio" (намір, задум). У сучасній лінгвістиці "інтенція являє собою намір того, хто говорить, повідомити дещо, передати у висловлюванні певне суб'єктивне значення" (Г. Грайс); "співвідносять інтенцію (intentum) як "те, що мислиться, міститься в думці" з тим, що позначається (designatum), протиставляючи її, таким чином, тому, що означає" (Е. Кошмідер); "інтенція розуміється як потенціальний або віртуальний зміст висловлювання. У цьому визначенні інтенція протиставляється актуальному або висловленому змісту" (О. Ахманова); інтенцію порівнюють з "цілеспрямованим, мотивацією автора тексту", з "центром", що організує єдину систему значення твору в парадигмі численних його інтерпретацій" (Т. Адамьянц, Т. Ковіна, Ю. Кулікова), з "авторською авторитетністю" (Е. Хірш) [14].

Підкреслимо, що інтенція, реалізована в окремих мовленнєвих актах, розглядається науковцями як “елементарна”. Декодуючи та інтерпретуючи певні “системно-мовні інтенціональні утворення”, адресат поступово здійснює аналіз авторської інтенції в усьому тексті [14].

Так, сучасний науковець Ю. Куликова визначає авторську інтенцію як “загальний задум твору, тобто найбільш загальний нерозчленований зміст (загальну концепцію майбутнього тексту), що диктує вибір засобів для досягнення цієї мети” [4]. Проводячи більш детальне вивчення творчої індивідуальності автора в художньому творі, дослідниця доходить висновку, що в комплексі авторські та мовленнєві інтенції беруть участь у процесі формування у творі авторської свідомості, зміст якої Ю. Куликова наповнює “індивідуально впорядкованою системою когнітивних моделей, що відображають оточуючу дійсність у категоріях тексту. Іншими словами, вираження авторського світогляду, тобто системи гранично узагальнених поглядів людини на об’єктивний світ і своє місце в ньому, а також зумовлені цими поглядами її основні життєві позиції, переконання, ціннісні орієнтації і е авторська свідомість” [4].

Зазначимо, що під час лінгвістичного аналізу художнього тексту, визначаючи позицію автора, студент-філолог має взяти до уваги наступний момент: авторська інтенція висвітлюється в ідейно-тематичній наповненості твору. Саме аналіз теми й ідеї трансформується в аналіз характерів твору, аналіз характерів, у свою чергу, переходить до аналізу мовної структури твору, його сюжету та композиції. Але існує і зворотний процес, коли аналіз мови, композиції та сюжету твору переходить до аналізу характерів, а характери переходять до теми й ідеї твору [9, с. 156]. Саме ці переходи змісту твору в його форму та навпаки демонструють лінгвістичний аналіз художнього твору як діалектично цілісний та неподільний комплекс. За інших умов, коли гармонійне співвідношення у вивченні змісту та форми художнього твору не відбувається, авторська інтенція залишається не висвітленою.

Підкреслимо, що письменник, представляючи ідейно-тематичну сутність твору, наділяє її визначеністю та конкретністю через презентацію її мовою характерів, тобто “зображає таких людей, переживання і вчинки яких наштотують читача на відомі висновки стосовно життя, що їх створило” [9, с. 152]. Саме це зображення образу-характеру художнього твору з урахуванням його соціальної зумовленості, що визначатиме складність та різноманітність його зовнішнього та внутрішнього світу, його поведінку в соціумі, його вчинки, думки та почуття, саме це і є той матеріал, який створює та презентує письменник згідно зі своєю авторською ідеєю, його естетичним задумом [9, с. 154-155]. Так, беззаперечною стає думка, що авторська інтенція має бути простежена у представлених образах-характерах, що відтворюють дійсність, презентують оцінку реальних людських характерів, вчинків та обставин, охоплюють динаміку суспільних або індивідуальних конфліктів.

На думку сучасного науковця І. Мінералової “художній образ – втілене, матеріалізоване авторське уявлення, що має ряд властивостей: умовність, подвійну природу, здатність до типізації, унікальність, самодостатність, цілісність тощо. Подвійна природа художнього образу полягає в нерозривному сполученні формально-змістовних аспектів: естетичних властивостей світу в їхній конкретно-чуттєвій різноманітності” [7]. Намагаючись презентувати цілісний, самодостатній образ, автор художнього твору залишається наодинці зі своєю “творчою фантазією”, що дає можливість звертатися до “особистісної емоційної уяви та розраховувати на “співтворчість” читача ... ” [7]. Саме за таких умов художнє мислення автора, його естетична, світоглядна (ідейна), емотивна та комунікативна стратегії потребують певної тактики: ефективного стилістичного використання фонетичного, граматичного (морфологічного та синтаксичного), лексичного (фразеологічного) тезаурусу мови та композиційних засобів. У результаті стилістична тональність складової кожного з рівнів мови “провокуватиме” вплив на емоційний стан читача.

При розгляді авторської позиції в повісті Джерома К. Джерома “Троє в човні, не рахуючи собаки” (“Three men in a boat”) беззаперечним стає факт, що “мала” проза відомого англійського письменника, з’явившись на межі ХІХ – ХХ століть, наповнена іронією, яка стає художнім знаряддям письменника для презентації об’єктивного бачення світу, що, у свою чергу, співвідноситься з викриттям сучасного письменнику суспільства, його соціальних інститутів. Саме за умови введення іронії до канви твору автор демонструє абсурдність та безглуздість канонів суспільства вікторіанської епохи. За таких умов іронія Джерома К. Джерома відповідає вимогам мати “більш широкий і високий зміст”, мати “погляд з висоти свободи, спокою та об’єктивності, не затьмарений ніяким моралізаторством” [3].

Зазначимо, що ідейно-тематична лінія твору, його сюжетна та композиційна організація спрямовані на іронічну, інколи гротескную замальовку англійського суспільства за часів правління королеви Вікторії, у якому “щастя ототожнюється із споглядальністю, естетика – з моральністю, чуттєвість – з манірністю, патріотизм – з лояльністю, любов – зі шлюбом. Життя стає малокровним” [13]. У своєму творі Джером К. Джером намагається зробити замальовку епохи найбільшої національної самовдоволеності та зарозумілості, епохи коли “країна розпрямляє плечі та застигає”, коли стає зрозумілим, що “пришов час зайнятися самою собою, привести внутрішнє життя в ідеальний стан, що відповідає її світовій першості та зовнішній могутності” [13].

За словами самого письменника, чарівність і головне достоїнство його книги – це “не її літературний стиль і навіть не багатство різного роду корисних відомостей, що містяться в ній, а її правдивість. Сторінки цієї книги являють собою безсторонній зміст про події, що дійсно відбувалися. Робота автора звелася лише до того, щоб дещо оживити розповідь ... ” [11, с. 3]. “Безнадійну” та “закоренілу правдивість” даного художнього твору відтворюють герої повісті, змальовані із життя, які, за словами самого письменника, “зовсім не поетичний ідеал, але істоти з плоті та крові” [11, с. 3]. Так, запрошуючи читача приєднатися до подорожі чотирьох мандрівників мальовничими околицями Лондона, Джером К. Джером, звертаючись до експресивно-емотивного потенціалу мови, намагається донести свою авторську позицію через певніобрази-характери.

Підходячи до аналізу мовного матеріалу повісті, у якому представлені образи героїв, представимо іронічні скетчі, у яких і відтворюється авторська позиція. Підкреслимо, що іронія – це стилістичний прийом, спрямований

на використання контекстуальних значень, зворотних основним предметно-логічним. Експресивно-емотивний ефект простежується в тому, що основне предметно-логічне значення не виключається контекстуальним значенням, навпаки, співіснуючи, вони роблять відношення суперечності більш емоційними. За таких умов автор фактично "провокує" своєрідне стикання позитивного та негативного, на яке не очікує читач.

Приклади, представлені нижче, показують, що стилістична іронія Джерома К. Джерома вимагає широкого контексту.

"There is nothing does irritate me more than seeing other people sitting about doing nothing when I'm working. ... Now, I'm not like that. I can't sit still and see another man slaving and working. I want to get up and superintend, and walk round with my hands in my pockets, and tell him what to do. It is my energetic nature. I can't help it" [12, p. 36].

"I don't know why it should be, I am sure, but the sight of another man asleep in bed when I am up maddens me. It seems to me so shocking to see the precious hours of a man's life – the priceless moments that will never come back to him again – being wasted in mere brutish sleep" [12, p. 41].

"He was the most extraordinary lad I ever came across. I believe he really liked study. ... He was full of weird and unnatural notions about being a credit to his parents and an honour to the school; and he yearned to win prizes, and grow up and be a clever man, and had all those sort of weak-minded ideas. I never knew such a strange creature, yet harmless, mind you, as the babe unborn" [12, p. 52].

"We are creatures of the sun, we men and women. We love light and life. That is why we crowd into the towns and cities, and the country grows more and more deserted every year. In the sunlight – in the daytime, when Nature is alive and busy all around us, we like the open hillsides and the deep woods well enough: but in the night, when our Mother Earth has gone to sleep, and left us waking, oh! the world seems so lonesome, and we get frightened, like children in a silent house. Then we sit and sob, and long for the gas-lit streets, and the sound of human voices, and the answering throb of human life. We feel so helpless and so little in the great stillness, when the dark trees rustle in the night-wind. There are so many ghosts about, and their silent sighs make us feel so sad. Let us gather together in the great cities, and light huge bonfires of a million gas-jets, and shout and sing together, and feel brave" [12, p. 56].

"We are but the veriest, sorriest slaves of our stomach. Reach not after morality and righteousness, my friends; watch vigilantly your stomach, and diet it with care and judgment. Then virtue and contentment will come and reign within your heart, unsought by any effort of your own; and you will be a good citizen, a loving husband, and a tender father – a noble, pious man" [12, p. 93].

"It must be disheartening work learning a musical instrument. You would think that Society, for its own sake, would do all it could to assist a man to acquire the art of playing a musical instrument. But it doesn't!

I knew a young fellow once, who was studying to play the bagpipes, and you would be surprised at the amount of opposition he had to contend with. Why, not even from the members of his own family did he receive what you could call active encouragement. His father was dead against the business from the beginning, and spoke quite unfeelingly on the subject.

My friend used to get up early in the morning to practise, but he had to give that plan up, because of his sister. She was somewhat religiously inclined, and she said it seemed such an awful thing to begin the day like that" [12, p. 138].

Даний матеріал свідчить, що письменник використовує іронію з метою створити та "транспортувати" певні відтінки модальності, тобто свого авторського ставлення до фактичної дійсності. Зазначимо, що представлені приклади характеризуються потужним експресивно-емотивним потенціалом, оскільки автор до канви іронічних замальовок вводить також й інші стилістичні прийоми та експресивні засоби: метафору, художнє порівняння, епітет, інверсію, полісиндетон та ін.

Висновки. Підбиваючи підсумки, зазначимо, що художній твір – це складне ідейне ціле, де представлено певні узагальнення письменника, його спостереження над дійсністю, об'єднані єдиною думкою, основною ідеєю твору. Створюючи світ художнього твору, письменник не може залишитися неупередженим до цього світу, бо "представляючи його як реальний, він залежно від свого методу художньої зображальності або прямо, або непрямо виражає своє ставлення до зображуваного" [1, с. 123].

З метою проаналізувати авторську інтенцію студент-філолог має дослідити складність літературного твору: з одного боку, визначити побудову твору, закони, що координують дану будову, співвідношення його складових (тобто зрозуміти форму твору), а з іншого боку – дослідити безпосередній зміст, образно закріплений у творі, тобто характери, події, вчинки та почуття героїв твору, що, у свою чергу, й визначають своєрідність та неповторність сюжету та оригінальність в експериментуванні з мовним арсеналом, його лінгвостилістичним варіюванням. Відбиття авторської точки зору на сторінках повісті Джерома К. Джерома "Троє в човні, не рахуючи собаки" відтворюється в актуальності та художній умотивованості використання такого стилістичного прийому, як іронія. Саме емотивно-експресивний потенціал цього тропу допомагає письменникові, з одного боку, досягти комічного ефекту, створити ситуації всебічного розкриття образів героїв, а з іншого – експлікувати та трансформувати своє авторське ставлення до реальної дійсності.

Література:

1. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / Илья Романович Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 139 с.
2. Иеронова И. Ю. Интерпретация художественного текста и ее роль в профессиональной подготовке переводчика художественной литературы / Иеронова Ирина Юрьевна // Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. – Балтийский федеральный университет им. Иммануила Канта. – Вып. 2. – 2006. – С. 6-11. – Режим доступа: <http://elibrary.ru/>

3. Королева О. А. Ирония в “малой” прозе Джерома К. Джерома и английская литературная традиция: дис. ... канд. филол. наук : 10.01.03 / Королева Ольга Андреевна. – Нижний Новгород, 2006. – 182 с.
4. Куликова Ю. Авторские интенции / Ю. Куликова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.clubochek.ru/>
5. Купина Н. А. Смысл художественного текста и аспекты лингвосмыслового анализа / Наталья Александрова Купина. – Красноярск: Краснояр. ун-т, 1983. – 160 с.
6. Кухаренко В. А. Интерпретация текста [учеб. пособ. для студентов пед. ин-тов] / Валерия Андреевна Кухаренко. – [2-е изд.]. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с.
7. Минералова И. Г. Анализ художественного произведения: стиль и внутренняя форма / Ирина Георгиевна Минералова. – М. : Наука, 2011. – 255 с. – Режим доступа: <http://www.modernlib.ru/books/>
8. Никонова Н. М. Социальная интерпретация модальности в языке романа Джерома К. Джерома “Трое в лодке, не считая собаки” : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 / Никонова Наталья Михайловна. – Краснодар, 2004. – 177 с.
9. Тимофеев Л. И. Основы теории литературы : [учеб. пособ. для студентов пед. ин-тов] / Леонид Иванович Тимофеев. – [5-е изд.]. – М. : Просвещение, 1976. – 447 с.
10. Цыренова А. Б. К вопросу категории модальности и авторской интенции (на материале английского языка) / А. Б. Цыренова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://vestnik.tspu.ru>
11. Джером К. Джером Трое в лодке ... Рассказы : [пер. с англ. / примеч. М. Донского] / Джером К. Джером. – М. : Худож. лит., 1984. – 269 с.
12. Jerome K. Jerome Three Men in a Boat / Jerome K. Jerome. – Penguin Popular Classics, 1994. – 185 p.
13. <http://ukinukraine.fco.gov.uk>
14. <http://lrgp.lt/index>